

Kérés – kiáltás

Szeptember 4-én illusztráció-tárlat nyílt az OMgK Galériájában. Kép és szöveg párbeszéde volt ez, egymással egyenrangú, egymást kölcsönösen megvilágító alkotások függtek egymás mellett a falakon. **Lunger Katalin** festőnő egyik volt kollégánk, **dr. Székely Sándor** verseihez készített illusztrációs-sorozatot, melyet műveikből még további kép-vers-társításokkal egészített ki e sorok írója; továbbá a festőnő néhány Goethe-illusztrációja és öt öszövevényi ihletésű táblaképe is látható volt a vonatkozó bibliai vagy szépirodalmi szövegekkel együtt.

Katalin és Sándor korábban nem ismerték egymást, Kati buzgó illusztrációs tevékenységének termését látva mutattam meg neki Sándor verseit s ő rögtön kapott rajtuk. A kész anyagból *Alkonyszínház* címmel illusztratori pályamű készült, az illusztrált versfüzet [ezen a linken](#) elérhető. Fölkérésükre a megnyitót én tartottam, ennek szövegét idézzük a továbbiakban.

Lukácsi Balázs

(...) Aki már körülnézett a teremben, láthatja, hogy Lunger Katalin kiállítása festményeknek és szövegeknek találkozása, ahol egyforma hangsúlyt igyekeztünk adni a képnek és a szövegnek: egy kép – egy vers. Egyenrangú tehát a kettő, Kati és Sándor közös kiállítása ez, ugyanakkor mégiscsak természetes, hogy bárkinek aki ide belép, a festményekre terelődik a figyelme és csak melleleg észleli, hogy van valami fekete-fehérség is a képek mellett. Így is van rendjén, ennek a két művészeti ágának már csak ez a természete: a vizuális művészet magától értetődően *szembe ötlík*, azonnal megragad, betölti összes befogadó csatornánkat – és azonnal érteni is véljük a képet: ilyen és ilyen színek, ilyen és ilyen formák, vagyis ezt és ezt ábrázolja a kép...

A vers olvasásához és befogadásához valamivel jobban össze kell szednünk magunkat: belső csendet teremtenünk, figyelmünket a mondatok értelmi lehetőségei felé fordítanunk, el kell képzelni a költői alakzatokat, és a belső csendben meg kell hallanunk a szavak esztétikáját is, vagyis azt a jelentést, mely a vers zenéjéből áll elő. A vers befogadásának nyugodt sarokban, csöndben, kötettel a kezünkben van az igazi helye. Persze ha alaposabban szemügyre vesszük a vizuális művészetnek és a verbális művészetnek befogadási módjait, rájöhethetünk, hogy valójában egyiket sem eleve könnyebb értenünk mint a másikat. A festészet is egyfajta *nyelven*, vizuális nyelven jön létre, melynek nyelvtanát ismernünk kell, hogy a képnek értelmet tudjunk adni. Állhatunk úgy egy kép előtt, hogy *mondja már meg valaki mit jelent, mert látom hogy mi van a képen, szép is, de nem értek belőle semmit!* s máris a szavakhoz fordultunk segítségért. És hasonlóképp, ülhethetünk úgy egy vers fölött is, hogy azt gondoljuk, *érdemes foglalkozni a szöveggel, mert mond valamit, de semmit sem értünk belőle*, és azt kívánjuk, *bár festette volna meg a mondanivalóját ehelyett a költő, hogy világosabban álljon előttünk*. Valójában tehát a két művészeti forma közül önmagában egyik sem könnyebben érthető mint a másik.

Az illusztráció műfaja olyan találkozás, ahol a vizualitás és a verbalitás szándékosan érintkezésbe van hozva. Mindannyian találkoztunk már könyvillusztrációkkal: olyanokkal is melyek kimondottan lerontották a szöveg által keltett elképzeléseinket, és – ritkábban – olyanokkal is, amelyek hozzá tudtak járulni az olvasott szöveg jelentéséhez, vagyis nem korlátozták, hanem inkább fölszabadították képzeletünket. Nem vitás, hogy az utóbbiak az értékes illusztrációk, melyek nem szolgálnak ábrázolják a szöveget, hanem asszociatív viszonyba kerülnek vele, gazdagítják, módosítják, ellenpontosítják az értelmét.

Ki-ki ítélje meg maga, de személyes véleményem szerint Lunger Kati illusztrációi az utóbbi típusba tartoznak. Bár elmondható, hogy a festő motivikusan többnyire igen hűséges a szöveghez (megtaláljuk a képen a versben említett követ, kutyát, mackót stb.), képi világa azonban annyira a

sajátja, hogy ezek az illusztrációk – mint amikor hirtelen kitárnak előttünk egy ajtót – valóban új teret nyitnak a versek szövegének, új érzésekkel, hangulatokkal, meglátásokkal gazdagítják őket; miközben a versszövegek nélkül is nézhetők lennének: ezek a képek önmagukban is jelentéssel felruházható, autonóm művek.

Az általam nagyra becsült bibliai tárgyú képekhez is rendeltünk szöveget utólag – de ez már inkább annak az esete, amikor megfelelő szövegválasztással akarjuk illusztrálni a már kész képet, tehát itt és most előbb volt a kép mint a szövegválasztás, itt mintegy *a szöveg illusztrálja a képet*.

József és testvérei

A továbbiakban pár szót szólnék Sándor verseiről és Kati képeiről, nem mint komoly recenzens, csak mint a versek és képek eltöprengő olvasója, nézője.

Székely Sándor verseiről

Sándorról annyit tudok, hogy biológusnak tanult, főképp etológiával foglalkozott, tanította egyetemen, művelte kutatóintézetben. Idén ment nyugdíjba innét a könyvtárból, ahol bibliográfus és szaktájékoztató volt; azzal ment el nyáron, hogy föl kell nevelnie és vissza kell vadítania az erdőbe egy fészekből kiesett egerészölyv-fiókát, a vértesi természetvédők neki szánták ezt a komoly feladatot. (A fióka azóta már önálló vadászterületet választott magának.) Tudom róla, hogy élete egy pontján, már két nagyobb gyerekkel elege lett Budapestből, tanyát vásárolt földdel, állattartásba, földművelésbe kezdett Csákváron. Közben az első hazai teleházat vezette a vértesbeli faluban népművelői indíttatással: ő vitte a falusiak gyermekeit az erdőbe természetjáró túrákra, s mostanában már az egykori tanítványok gyermekei keresik meg őt, ha kíváncsiak valamire növény-állattal kapcsolatosan. Természetvédő közalapítványt hozott létre a Vértesi állatvilága védelmére (*Pro Vértesi Természetvédő Közalapítvány*). Van neki felesége, vannak felnőtt gyerekei; és van neki egy őszinte, harsány, sátáni kacaja is, amit időnként váratlanul hallani tőle társalgás közben, és ami szerintem valaminek a jele.

Hogy minek a jele? Ezt már a versekből próbálom kiolvasni.

Eddig négy kötetben jelentek meg versei a kilencvenes évektől kezdve. Miért figyelemre méltóak ezek a költemények? Számomra azért, mert mindig érzem szavaik mögött a cselekvés

valóságát. Élményköltészet ez, olyan, ahol a kimondott szónak mindig van aranyfedezete: az aktív tapasztalás, a megcselekvés. Ez nem jelenti azt, hogy olvassuk úgy Sándor verseit, mintha minden egyes ábrázolt élethelyzetet ő maga élt volna át. Maga is írja bemutatkozásában, hogy szívesen játszik szerepet, olykor belebújik mások bőrébe és az ő nevükben ír. De ezekre a szövegekre is igaz, hogy ránk olvasóra tett hatásuk olyan, hogy saját életünk felé, saját megvalósulásunk felé tereli figyelmünket. Nem csupán szépek és okosak akarnak ezek a versek lenni, hanem legalább annyira felhívóak, cselekedtetőek is. Persze nem úgy, hogy a költő megmondja, hogyan kell éreznünk és gondolkodnunk, hanem úgy, hogy verseivel az emberi létezést mint *egészében kérdéses* valamit mutatja föl. Az élet minden vonatkozásban kérdéses, nyitott térként jelenik meg ezekben a versekben (legyen szó szerelemről, családról, közéletről, létfilozófiáról) s ezekbe a nyitott terekbe invitál minket, hatoljunk előre, tapasztaljuk meg bátran azt, ami történni akar velünk az életünkben. Leginkább ezt a nyitott-kíváncsi bátorságot szeretem Sándor személyében is és verseiben is. Szerintem erre a fajta bátorságra való buzdítás az ő sátáni kacaja.

Példaként álljon itt egy műve, mely az emberi élet háromféle felfogásmódját, három életstratégiát állít egymás mellé, három versszakban:

Három állapot

I.

*Öltözz másba
A tudós homlokába
A kézműves ujjába
A távfutó lábába
Vegyél magadra nevetet
Mondd ki, hogy minden lehetsz
S az leszel, akinek látszol.*

II.

*Öltözz magadba
Apád hátfájós szigorúságába
Húgod nevető göndör hajába
A gyereked elcsitított sírásába
Vedd magadra a terheket
Mondd meg, kinek s mit lehet
S ami van, az lesz, aminek látod.*

III.

*Öltözz másba!
Madárba, fába
A magasságba és a maradásba
Az eső egyetlen zuhanásába
Tedd le, ami a tied
Felejtsd el a neved
Lesz
ami magától lehet*

Illusztráció Székely Sándor Világfa c. verséhez

Úgy érzem, Sándor – maga már túl az első kettőn – a harmadik lehetőségre törekszik, és hívja maga után olvasóját. Hogy mit jelent madárba, fába, magasságba és zuhanásba öltözni? Valamit ami igazi,

ami bizonyos, ami fenséges. De hogy a maga életének milyen irányvételében állna ez az *igazi*, azt ki ki csak saját maga találhatja meg (épp attól igazi). A vers annyit mond: hatolj befelé bátran a magad megtapasztalásába, ne hagyd, hogy készen kapott értékek és szabályok írják meg helyetted az életedet, hogy csupa külsőség, eleve adottság diktálja neked azt, ami vagy (*első állapot*); illetve hogy beleragadj egyetlenféle tudásába annak, hogy mi vagy (*második állapot*).

Röviden: szó és tett egysége érződik ezekből a versekből. Az az érzésünk, hogy aki itt beszél, nem mond semmi olyat, amit maga valóra ne váltana. (Olyasmi ez mint „Zrínyi Miklós, a költő és hadvezér”, aki nem csak hőskölteményt ír az önfeláldozó bátorságról, hanem életével tanúsítja is ezt a bátorságot, és ennek a tanúsításnak a tapasztalati értéke a költői műre visszaháramlik: attól tud olyan lenni a *Szigeti Veszedelem* amilyen, mert cselekvő ember írta meg.)

Számomra Sándor versei arról is szólnak, hogy a mai embernek is – bár egy tömegtársadalom alkatrészeként kell élnie – rendeltetése, hogy legjobb elgondolásait életével tanúsítsa. Ne csak hangoztassa, hanem a szó és a tett egységét meg is teremtsé magában és maga körül.

Nem lehetnének felhívóak és cselekedtetőek, ha nem volnának szépek is ezek a versek. Aki beleolvas, észre fogja venni, milyen erős kézzel alakítja a nyelvet a költő, mennyi sose volt szót hoz létre, mennyi erős, láttató erejű metaforája, mennyi felejthetetlen, úgy még soha el nem mondott sora van, még a kevésbé sikerült versekben is. Azt le lehet szögezni, hogy kemény hangú költészet ez, a vers sohasem a szavak zenéjéből, rímek csilingeléséből tartja fenn magát, hanem a szikár, prózaian pontos kimondást célozza meg. Ezért találunk sok ritmikai megszakadást, kódarabszerűen odavetett zárósort a versekben.

Tematikájában is nagyon gazdag a négy kis kötet, a kiállításon a főbb témaköröket próbáltuk egybecsoportosítani. Külön kiemelném a szerelmes verseket. Az kétségtelen, hogy nagyon szenvedélyes ember, nagy tenorista, sőt bizonyára nagy kujon lehet az aki ennyire bőven és gazdagon tud írni a szerelemről. Szokatlan és nagyszerű az, hogy Székely Sándor számára nem csak a szerelem boldog fele, a bontakozó vagy beteljesült szerelem válik verstémává, hanem az elhidegülés, megunódás, megcsalás, kiábrándulás élményei ugyanolyan könnyen. Miközben a nézőpont is állandóan váltakozik: sok vers íródik a nő nézőpontjából, vagy épp egyszerre olvasható mind a nő mind a férfi nézőpontjából.

*Illusztráció Székely Sándor Nem is elég
– nem is kevés c. verséhez*

Lunger Katalin képeiről

Sándor verseit Kati képeivel számomra az köti össze legfőképpen, hogy egyikük sem veszi könnyen az életet. Nem a szépség–boldogság idilljét akarják létrehozni műveikben, nem az elveszett Éden visszfénye az, amit sugároznak ezek az alkotások. Ha megnézzük Kati képeit: minden festői szépsége, technikai tudása sőt bravúrja ellenére – harmonikus, jelentéssel telített színgazdagság, a vonalak grafikai kultúrája, gazdagsága, képeinek spontán létrejövő mozgásokból, körtáncokból szerveződő izgalmas kompozíciós rendje – mindezen általános festői szépségek ellenére szinte minden képében van valami rút, valami iszonyatos, valami félelmetes.

Három pontot észrevettem, amiből ez az ambivalens hatás származhat, ezekre hívom föl a figyelmet a következőkben:

Ha megfigyeljük Kati emberalakjait, állatszerű embereket látunk, ezzel párhuzamosan pedig az állatalakok emberszerűek a képein.

S ha állatot látok Kati képein (lásd *Noé bárkája*, *Kóficmackó* stb.) gyakran eszembe jut az a szó, hogy *vágóállat*. Vágóállat az, aki teste tehetetlenségében áll előttünk, és mi, a gazdái, semmi mást nem akarunk tőle, mint ezt a tehetetlen testet.

Ez a fajta állat mosódik bele az emberalakokba a képeken. Ezek az emberek gyakran nagy tömegűek, idomtalanok, vagy ellenkezőleg, épp csak jelzésszerűek, jelentéktelenek, gyakran nem többek mint egy-egy jelentéssel bíró mozdulat. Gyakran mintha csak a háttér színanyagából gyűrődnének föl emberré. Ezek az emberek nagyon nem úgy készülnek, mint egy Leonardo-portré, ahol az ember *egyén*, vagyis saját belső világa, gondolata, lelke van. Jó példa erre az egyénnélküliségre Katinál a *József és testvérei*, ahol a bibliai hagyomány illetve az európai kultúra egyik legszebb, jézusi

embere van a kép középpontjában, s mégsem úgy szép ez a főalak, mint egy szent, mint egy lélek. Merőben testi, esendő és gyarló, kissé rút, jelentéktelenül elmosódó is egyszerre. És mindebben együttvéve van jelen az ő (történetének) fájdalmas szépsége.

Tehát az ember Kati képein nem emelkedik ki úgy a kép felületéből, mint valami lényegileg más minőség: inkább mintegy a háttérből gyűrődik föl. A kép egésze (előtere és háttére) egyszerre és egyenrangúan van jelen, mint a lét egésze, mely hol ezzé, hogy azzá gyűrődik össze. A lét hol emberré, hol állattá, hol gyilkossá, hol áldozattá gyűrődik föl – de mint valóság egy és ugyanaz.

A képek egészére pedig általában nagyon jellemző a merész, vad színhasználat. Pl. a megtörtlen kékek mellett állandóan ott a megtörtlen vörös, kibékíthetetlen kontrasztban. Nem a színek fokozatos átmenete, keverése békíti ki az ilyen egymásnak feszüléseket, hanem a kép egészének színegyensúlya. Sokféle tiszta színt hord föl egymás mellé a festő, s ezek mozaikszerű, vibráló gazdagságban tartják kordában egymást és egyensúlyban a képet. Amit látunk: csupa gazdagság és harmónia, de olyan, mely az *ellentétek egysége* elvén létesül; ha teszik, a szeretet és gyűlölet egységének elvén.

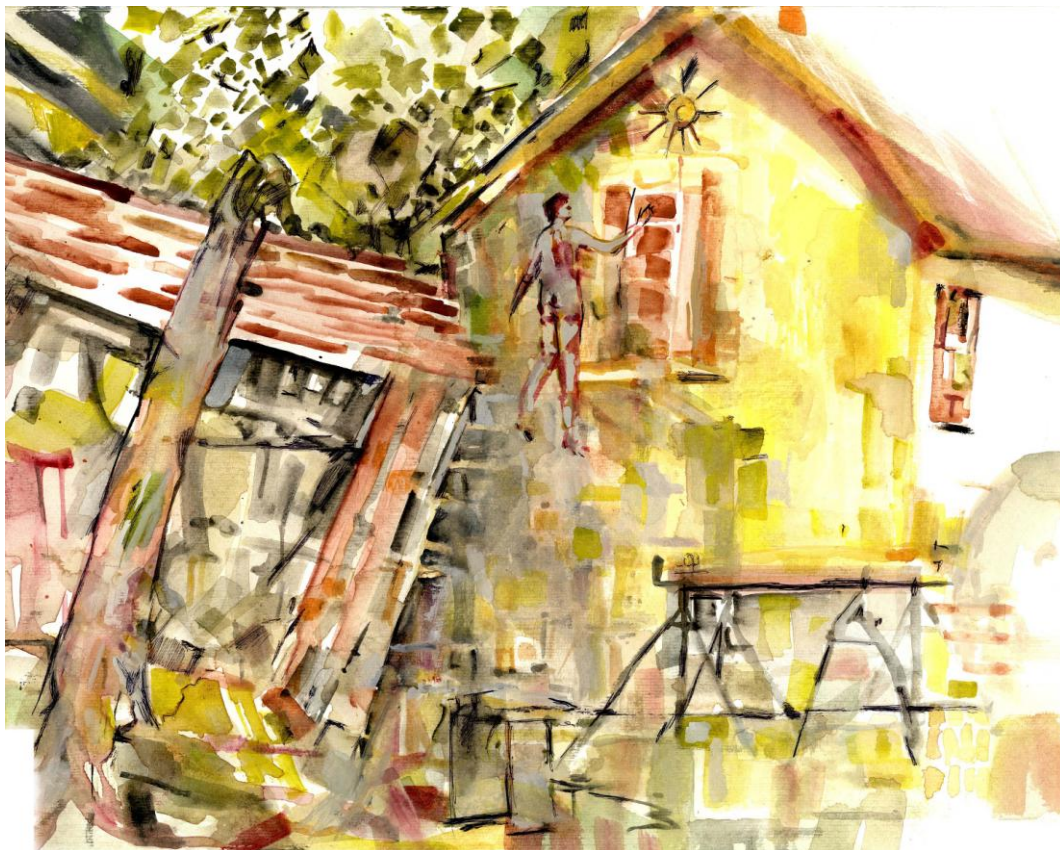
Fent: illusztráció Székely Sándor *Fűrészporfejtő*
Kóficmackó a városban c. verséhez

Lent: illusztráció Goethe *A halász c. verséhez*

Persze többféle módon alkot a festő, pl. láthatunk egészen szelíd és harmonikus három plein-air akvarellt is a falon;

de leggyakrabban úgy jár el, hogy az akvarell alapozást golyóstollal veszi kezelésbe, éles, sarkos, szúrós vonalrendszer kerül rá a képre, mely bonyolultságában rejtvénytű látványt képez; gyakran sokadik ránézésre veszünk észre mellékalakokat, ismerünk föl tartalmi összefüggéseket sűrűjében. A feszültség, a kavargás, a harc (amiből a művészi rend és egyensúly kialakul) folyamatosan az előtérben van tartva Kati képein.

Kép-társítás Székely Sándor Van egy nap c. verséhez

Nekem tehát *félelmetesen szépek* ezek a képek, ahol a *félelmetesent* szó szerint kell venni, nem csak túlzó kiszólásként.

Meglátogattam Katit a Ghyczy György vezette közösségi műteremben, ahol nap mint nap dolgozik, próbáltam vele egyeztetni, hogy vajon ő egyetért-e ezekkel a meglátásokkal, de elhessegetett: *ő csak festeni akar, hagyják békén, én se okoskodjak. Ő valójában ötperces jó akvarelleket szeretne készíteni, de mivel ez majdnem soha nem sikerül, többnyire egy már elrontott, lemosott képe van, akkor veszi a golyóstollat és avval huzigál, aztán megint lemosa, suvickolja és írja a képet, míg vagy teljesen szemét, vagy valami érdekes dolog nem lesz belőle...*

Nem könnyű megfogalmazni, miért jók ezek a vad, „nemszép” képek, miért vonzanak. Nekem eddig még nem sikerült. Sándor versei felől közelítve talán annyit mondhatok: rokonnak érzem a két alkotót abban, hogy mindketten ösztönösek és bátrak, fölzaklatók és bátorságra hívók.

Miféle bátorságra..?

Mondjuk: az arra valóra, hogy az életünk megtörténjen velünk s ne csak elmúljon felettünk.